

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ

Розглянуто зовнішню і внутрішню спрямовану політику імпорто-заміщення. Наведено застосовування різних стратегій імпорто-заміщення країнами в процесі індустріалізації. Представлено алгоритм та механізми реалізації імпортозаміщення. Розширено концептуальні засади політики імпортозаміщення.

Externally and internally focused strategy of import substitution was considered. An implementation of different strategies of import substitution was analyzed in the process of industrialization. Algorithm and mechanisms of import substitutionis presented. Conceptual frameworks of import substitution were expanded.

Домінуючий приріст товарного імпорту над експортом спричинив надмірний дефіцит зовнішньої торгівлі України, що створив певну загрозу економічній безпеці країни. На практиці форсована лібералізація зовнішньої торгівлі України призвела до виникнення диспропорцій у зовнішній торгівлі, витіснення національних виробників із внутрішнього ринку. Починаючи з 2005 р., спостерігається тенденція щодо зростання від'ємного сальдо торгівлі товарами, яке у 2010 р. досягло 9309 млн. дол. США [1]. Саме тому в цих умовах особливої актуальності набуває застосування ефективної політики імпортозаміщення.

Проблеми імпортозаміщення розглядалися у фаховій економічній літературі здебільшого в контексті вивчення досвіду країн, що розвиваються, насамперед Латинської Америки [2]. Останнім часом імпортозаміщення представлено вітчизняними і російськими науковцями, такими як К. Лебедев, Е. Назарчук, Т. Остапенко, переважно в прикладних аспектах. Водночас відсутні дослідження, які б системно обґрунтовували концептуальні засади імпортозаміщення, що характеризують сучасні реалії економіки України. У зв'язку з цим виникає потреба у висвітленні й системному представленні концептуальних засад політики імпортозаміщення.

Політика імпортозаміщення є визначальною в стратегії подолання імпортозалежності країни. Концептуально політика імпортозаміщення поділяється на зовнішню і внутрішню спрямовану. При зовнішньому спрямуванні відбувається стимулювання експорту, як наприклад, у більшості країн Азії, особливо у Південній Кореї. Внутрішню спрямовану політику імпортозаміщення, без особливих зв'язків зі світовим ринком, більш характерна для країн Латинської Америки. Політика імпортозаміщення була адаптована більшістю країнами Латинської Америки з 1930-х до 1980-х рр. [3, с. 34].

Стратегія імпортозаміщення й експортної орієнтації економіки можуть збалансовано поєднуватися, причому в окремі періоди пріоритети можуть надаватися як першій, так і іншій стратегії. Прийняття рішення щодо вибору тієї чи іншої політики визначається зовнішніми і внутрішніми чинниками. За умов слабого економічного розвитку країни доцільнішою є стратегія імпортозаміщення. Зміцніла економіка, яка вже здатна виробляти конкурентоспроможні товари, у наступному етапі експортує їх в інші держави. Це добре ілюструє приклад Китаю, економіку якого можна розглядати «як своєрідний еталон моделі економічного зростання».

Експортоорієнтована стратегія була винайдена ще меркантилістами, які рекомендували постійно дотримуватися правила: «Продавати іноземцям щорічно на більшу суму, ніж купувати у них». Хоча вона і передбачала обмеження на ввезення іноземних товарів, акцент усе ж робився на форсуванні експорту. Імпорт трактується як необхідна передумова успішного та дедалі більшого експорту. Багатолітня практика підтвердила й дотепер підтверджує слушність такої політики: в процесі поетапного розвитку імпортозаміщення створюються нові робочі місця, застосовуються нові технології, поступово зростає попит на вітчизняні товари.

Головним і уніфікованим правилом політики імпортозаміщення є спроба скоротити імпорту залежність економіки країни завдяки зростанню національного виробництва.

Реалізація політики імпортозаміщення може здійснюватися за рахунок: активної індустріальної політики (надання субсидій виробництву стратегічних замінників імпорту); захисних торговельних бар'єрів (імпортні тарифи, нетарифні методи обмеження імпорту); переоцінки національної валюти для стимулювання імпорту капітальних активів.

Процес імпортозаміщення не передбачає тотальне скорочення імпорту. Не завжди високоякісну імпортну продукцію в повному обсязі доцільно замінити вітчизняною. Крім цього, досягнення зовнішньоекономічної безпеки у довгостроковій перспективі не повинно негативно впливати на споживачів якісної імпортної продукції у короткостроковому періоді. Тому в процесі імпортозаміщення у початковому періоді необхідно орієнтуватися на заміщення імпортної продукції невисокої якості, а в наступному – створювати імпортозаміщуючі виробництва, які здатні замінити високоякісну продукцію. Застосування нетарифних бар'єрів у цьому випадку має бути спрямовано на обмеження низькоякісного імпорту, який не відповідає міжнародним та європейським стандартам.

Серед концептуальних засад політики імпортозаміщення необхідно виділити імпортозаміщення попиту (стимулювання споживання вітчизняної продукції), імпортозаміщення споживчих товарів (продовольчих і непродовольчих) за рахунок розширення обсягу і асортименту, імпортозаміщення виробничих ресурсів, продукції технічного призначення та послуг.

Як при внутрішньо-, так і при зовнішньоорієнтованій політиці імпортозаміщення, зовнішня конкуренція на внутрішніх ринках країн зменшується за рахунок застосування торговельних бар'єрів, девальвації національної валюти та інших факторів. Слід зазначити, що рівень захисту внутрішнього ринку за певними товарами в Україні є нижчим порівняно з розвинутими країнами. Так, зв'язаний тариф на м'ясо та м'ясопродукти значно нижчий і в 2010 р. становив 12–15%, молочні продукти – 10%, зернові – 5–20%, цукор – 50% (поза тарифною квотою). В розвинутих країнах цей показник значно вищий. У країнах ЄС середньозважені тарифи на м'ясо та м'ясопродукти становили 67,3%, молочні продукти – 56%, зернові – 78,3%, цукор – 129% [4].

Для проведення політики імпортозаміщення ми розробили алгоритм її реалізації (рис. 1).

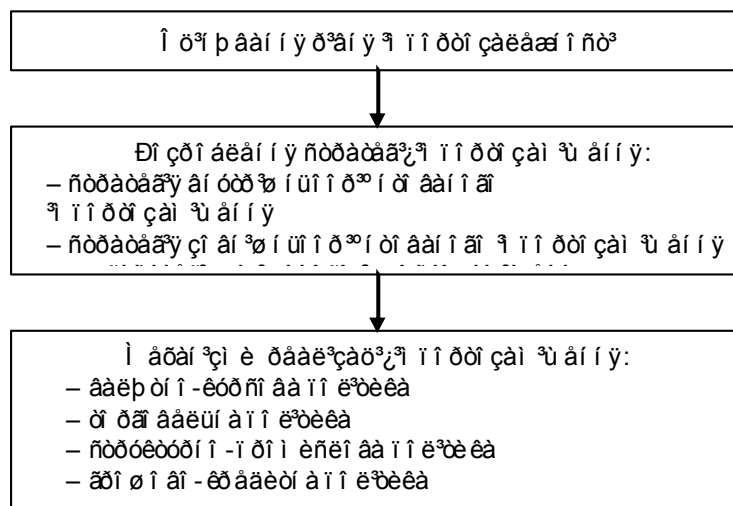

Рис. 1. Алгоритм реалізації політики імпортозаміщення

Особлива роль у розвитку імпортозаміщення належить промисловій політиці. Застосування механізмів промислової політики має бути спрямовано на реалізацію стратегії імпортозаміщення. Промислова політика є природним фундаментом розширеного відтворення валового внутрішнього продукту, подолання ресурсних обмежень та надвисоких енерговитрат. Промисловість формує передусім групу взаємозв'язаних виробництв і господарських інституцій, що утворюють систему цілісність, та необхідну критичну масу для якісної перебудови економіки і піднесення її ефективності.

Стратегія випереджаючого розвитку передбачає істотне зменшення залежності від імпорту важливих чинників виробництва (енергоносіїв та стратегічних видів сировини), урізноманітнення джерел постачання цих компонентів, а також створення імпортозаміщуючих виробництв на основі найновітніших передових технологій.

Для регулювання імпорتنних потоків можна використовувати такі регуляторні інструменти, як додаткові податки, квоти й ліцензії на окремі види імпорتنних товарів, диференційований імпорتنний тариф на деякі сільськогосподарські товари, а також контроль над імпортними цінами. Це пов'язано з тим, що на початкових стадіях ринкових перетворень радикальна лібералізація імпорту в Україну стала загрозливою для багатьох вітчизняних підприємств, оскільки за цих умов вони стали неконкурентоспроможними, що призвело до дестабілізації економіки внаслідок надмірного зростання імпорту та виникнення значного дефіциту торговельного балансу. В цих умовах виникає необхідність пошуку компромісу між політикою лібералізації – з одного боку, і збереженням конкурентоспроможності національних підприємств – з іншого.

Серед концептуальних засад стратегії імпортозаміщення є розвиток внутрішнього ринку. Поліпшення структури пропозиції товарів і послуг за кількісними та якісними параметрами і забезпечення динамічного ресурсного наповнення внутрішнього ринку. Одним із інструментів поліпшення структури пропозиції товарів і послуг за кількісними та якісними параметрами є оптимізація імпортової політики, зокрема в напрямку диверсифікації джерел ресурсів критичного імпорту, імпортозаміщення, послаблення технологічної залежності.

Проведення конкретних проектів імпортозаміщення вимагає фінансового забезпечення. Особливу роль у фінансовому забезпеченні імпортозаміщення відіграє бюджетно-податкове регулювання, через яке здійснюються основні види державної підтримки реального сектору економіки (субсидії і засоби фінансування капітальних вкладень). Зазначені види підтримки знижують податковий тягар, збільшують власні оборотні засоби підприємств, дають змогу використовувати їх на розвиток і модернізацію.

Ми розширили концептуальні засади імпортозаміщення в контексті визначення важливих зв'язків між ключовими поняттями, які мають причинно-наслідковий характер (рис. 2).

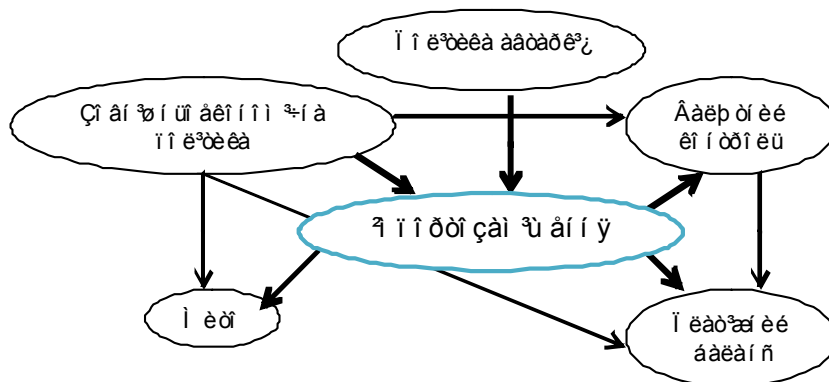

Рис. 2. Важливі зв'язки ключових понять

Зовнішньоекономічна політика держави визначає рівень торговельних бар'єрів (ставку мита) і застосування механізмів валютного контролю. В свою чергу, стан платіжного балансу залежить від напрямків економічної політики країни. Теоретично політика автаркії передбачає повне імпортозаміщення, що відсутнє у сучасних реаліях. З іншого боку, політика імпортозаміщення безпосередньо впливає на рух торговельних потоків (послаблюючи або стимулюючи), що відображається на сальдо платіжного балансу, зокрема торговельного. Залежно від окресленої мети імпортозаміщення щодо ступеня обмеження імпорту певного виду товарів встановлюється відповідний рівень мита. Політика імпортозаміщення визначає застосування відповідних механізмів валютного контролю.

Механізм грошово-кредитної політики зі специфічними інструментами відіграє певну роль у загальному впливі на стимулювання імпортозаміщуючого виробництва. На обсяги виробництва впливають величина кредитної ставки та рівень інфляції. Як правило, збільшення імпортозаміщуючого виробництва, особливо в умовах обмеження фінансових ресурсів підприємства, потребує додаткових кредитних ресурсів. Поряд із цим, зростання рівня інфляції може спричинити зниження інвестиційного попиту, призвести до скорочення критичного імпорту, який необхідний для розвитку імпортозаміщення. Тому грошово-кредитна політика центрального банку може справляти помітний вплив на стимулювання

імпортозаміщення. Управління грошовими агрегатами є одним з основних завдань грошово-кредитної політики центрального банку. Для послаблення інфляційних процесів необхідно обмежувати збільшення грошових агрегатів. На думку Й. Ставицького і А. Коноплястого, випередження темпів зростання M2 і M3 над M0 і M1 відображає підвищення ролі банківського сектору та зміцнення економіки [5, с. 40].

На зовнішньоторговельні потоки впливає зміна валютного курсу. Відомо, що зниження реального валютного курсу стимулює експорт, а при підвищенні – зростає імпорт. Тобто, застосовуючи інструменти валютно-курсової політики, держава може певним чином впливати на обсяги імпорту.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що системне представлення концептуальних засад імпортозаміщення буде слугувати науковим підґрунтям щодо розробки стратегії подолання імпортозалежності .

Література

1. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. *Import substitution industrialization* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Import_substitution_industrialization.
3. Давыдов В. М. *Латиноамериканская периферия мирового капитализма* / В. М. Давыдов. – М., 1991. – С. 34.
4. Митна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.ua>.
5. Мищенко С. В. *Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошово-кредитної сфери на економічну безпеку України* / С. В. Мищенко // *Фінанси України*. – 2010. – № 7. – С. 40.